

РОДОВОФАМИЛНИ ИМЕНА НА -СКИ В БЪЛГАРИЯ, БАНАТ И МАКЕДОНИЯ

Тодор Балкански (БАН, ИБЕ, секция
"Етимология и ономастика")

Поводите за това съобщение са следните:

- в българската ономастика няма специално изследване за антропонимите на *-ски*¹;

- в българската ономастика не са разграничени *родовофамилните* на *-ски* с произход от родови имена на *-ски*, тип *Ивановски, Цветковски, Петровски, Пеевски* и под. от първоначалните родови прозвища: лични прозвища с хоронимен, ойконимен и топонимен произход: *Македонски, Тракийски, Брациговски, Русенски, Ловешки, Врачански* и под².

- в македонистката интерпретация на антропонимията имената на *-ски* са обявени за "изконно македонски", "етноразличителни македонски" срещу уж наложените от българската екзархия *фамилни имена* на *-ов/-ев* през XIX в. Всъщност целта на първата статия по темата, написана от Тр. Стаматоски³ още през 1982 г.⁴, като идеята е прокламирана от същия ономаст още през 1973 г.⁵ е да се създаде постфактум "теория" за "етноразличителното македонско фамилно име", различно от българското, въведено с насилствени мерки на партизанската власт значително по-рано, както ще стане ясно от материала, който прилагам по-долу.

Антропонимната наставка *-ски*, стб. *-ъск* в историята на българската антропонимия е регистрирана твърде рано: среща се в надгробната плоча на Климент Охридски: *Климентъ Охридски* от 916 г. После вече често при имена на светци, свещеници, патриарси: *Неофит Рилски, Петка Епиватска : Търновска : Българска, Евтимий Търновски* и под. При всички тези антропонимни структури името на *-ски* е в позиция на с л е д и м е, озна-

чаващо мястото, където живее или служи лицето. По-късно тези имена са смятани за п р я к о р и, т. е. в т о р и р а з л и ч и т е л н и и м е н а.

- от 60-те години на XIV в. до 40-те години на XV в. в унгарския Банат се преселват множество българи, които продължават да живеят откъснато от българската среда сред румъни, унгарци, немци и словаци. Всички тези българи са запазили в консервиран вид родовото име на *-ски*, тип *Радановски* при карашовените⁶ и *Аврамовски* при свинчаните⁷. Тези имена са обявени от македониста – клисурски сърбин и известен румънски ономаст Миле Томич за “сръбски”⁸ с потекло от “македонската историческа антропонимия” .

- в последните десетилетия на XVII в. към Влашко, Банат се отправят огромни маси българско население от Чипровско и Свищовско, т. нар. чипровичани и павликяни. Имената им са старателно записани от Петър Богдан Бакшев и от унгарските власти, владеещи по това време и рум. Олтения (Крайова). Сред тях се срещат както родовофамилни имена на *-ски*: *Драгота Мързковски* (1650 г.¹⁰), така и прозвищнофамилни на *-ски*: *Богдан Черногорски* (1730 г.)

- туканската антропонимия във Влашко е предрумънска. Румънизирани българи тукани са румънизирани и имената на *-ски* до рум.: *-escu* от начално членувано *-escul*, тип *Ionescu*, *Pirvanculescu*, *Andrescu* и под. Тези имена започват да означават първо румънски аристократи, а впоследствие след средата на XIX в. и румънски интелектуалци¹³. В румънския език е запазена диференциацията родово групово име на *-ești* тип *Draganești*, *Ionești* – тип, който ще да е бил характерен и за бълг. език по свидетелство на ойконими по родови имена като *Драгалище*, *Мусомища*, *Ватовище*, *Ивановище*, срв. живите руски антропоними като ЛИ *Ивановище*, *Татище*, *Степановище*, летописните: княз *Иван Голенище Андоской* (1056 г.¹⁴)

През първата половина на XIX в. българските имена на *-ски*, независимо от произхода си: р о д о в о ф а м и л н и или п р о з в и щ н о ф а м и л н и, се русифицират до *-ский*, като българизацията започва наново след Освобождението в цялата българска езикова територия.

Прозвищнофамилните имена на *-ски* се образуват навсякъде

в българската езикова територия. Общобългарски са дори в диаспорите извън политическите граници на България и Македония, териториите на южнородопските помаци: торбеши и християни, тип *Радовски : Радовци : Радови*. Родовофамилните имена, преминали към фамилноименния страт, обаче все пак могат да се локализируют по честота в: териториите на мияците (помаци, торбеши и християни); 3. Македония, териториите на родопските помаци: ахряни и християни, С. България според Св. Иванчев¹⁵, Троянско според Н. Ковачев¹⁶.

Безспорно съобщението трябва да проследи развоя на мистификата: “македонско етноразличително име на *-ски*”.

Създаваната от Тр. Стаматоски постфактологична теория за антропонимията тип засега си е осигурила само едно привидно историческо доказателство: Чешкият етнолог Лудвиг Куба посещава през 1925 г. Македония и забелязва имената на *-ски*. Този учен не е бил в България, не познава общобългарските имена на *-ски*, поради което е съставил най-подходящата за антропонимния македонизъм фраза, цит.: “В Македония фамилията завършва най-често на *-ски*, нещо, което по-рано не знаехме... Наставката *-ски* за македонец е като *-ич* за сърбина и *-ов* и *-ев* за българина и русина”.¹⁷ Археонوماстичният текст, използван превратно от Тр. Стаматоски, е на М. Цепенков, който е записал не “македонски”, а български имена с *-ов* и *-ски* от Прилепско, тип *Иван аджи Илюоски, Михаил Костенцев*.¹⁸ Македонистите са озадачени от обстоятелството, че бащата на българския македонизъм *Кръсте Мисирков* не е преправил името си на **Мисирковски*.¹⁹ Между неговите съидейници в Русия обаче откриват Димитър Чупов, който като студент се записва *Димитрий Чуповский*, като русифицира родовофамилното си име, което в родината е с УФ *Чупов*.²⁰ В сегашната македонска антропонимия е прието, че *Димитър Чуповски* е първият “македонец”, който е преправил името си от *Чупов*. Всъщност историята на антропонимния мистификат “македонско фамилно име : презиме” започва след Коминтерновското решение за обявяването на македонски народ, добруджански народ и тракийски народ, различен от българския, през 1934 г. Инициатор на това решение е *Димитър Влахов*, после македонски държавник. През 1934 г. македонизацията на антропонимите не е била на дневен ред, защото бащата

на реалния македонизъм на БКП и Коминтерна Димитър Влахов не променя името си на *Влаховски*²². Проучването, което успя да направи, представя нерадостна оценка в историята на българската ономастика: македонската концепция за обявяване на българските родоовофамилни имена за “македонски етноразличителни” се ражда в България, София, като развитие на коминтерновската идея за създаване на “македонски народ” с “македонски език”. Проводник на идеята става Годор Павлов, който дава напътствията за създаването на македонска култура, литература и език в специален доклад²³, изнесен пред Македонски литературен кръжок в София²⁴. Човекът, който “измисля” македонизма на антропонимите със *-ски*, е поетът *Венко Марковски* с рождено име *Вениамин Миланов Тошев*. Промяната настъпва във времето на Македонския литературен кръжок, именно през 1938 г.²⁵. Веднага помакедончват имената си най-близките съратници на Т. Павлов и В. Марковски, именно поетът Никола Неделков, който става Коле Неделковски²² и *Никола Вапцаров*, който се представя в кръжока с у ж к а л к и р а н о на “македонски” име *Багрицки*²⁷: (Поетически псевдоним, 16 сл.). От този момент В. Марковски става водеща фигура в сътворяване на македонските имена на *-ски*. В “Четвърта робия” на своите “Робии”, Ск. 1946, 108, вече се появява внукът на *Каме войвода*, п е р с о н а ж о н и м от първите три “Робии”, срв.:

Сирак е *Панче Каменски*,
син е на дели Илия,
внукот на *Каме войвода*,

т. е. от дядовото име е създадено фамилно име от така наречените п р о е п о н и м и на Милица Гръкович²⁸. *Панче Каменски* не е случаен персонаж: на стр. 114 сл. е пояснено, че е студент по филология с подръчни книги: “Общата теория на изкуството” на Т. Павлов, “За македонските работи” на Кръсте Мисирков, “Националният въпрос” на Й. Сталин, т. е. учители на вече оформения с “македонско име” *Панче Каменски* са “бащите” на съвременния македонизъм. *Панче* работи над “македонска граматика” и езикови “македонски форми”(116, 118). “Четвърта робия” е завършена в лагера Ени кьой през 1942 г., м. октомври. Първите имена на *-ски* са въведени з а д љ ж и т е л н о от партизаните в свободната територия в с. Подвис, Кичевско на 23.IX. 1943 г. Срв. един спомен на ученик от училището: “Уште

повеке што кога не призоваваше от списокот -.. -, напишан на рака, презиминьата ни завършваа на *-ски*. Во почетскот бевме збунети, но подоцна Василко (учителят – бел. Т. Б.) ни обрасни дека сме македонци и дека отсега натаму ќе учиме на македонски јазик и ќе се презиваме снака, што бевме запишани во училището“²⁹. Концепцията за имената на партизанското окръжно е изработена от В. Марковски, който е фактор в партизанското ръководство.

През 1947 г. в Югославия се приема “Закон за личните имена”, настъпва стихията за масово преправяне на имената на македонските българи от завършеци на *-ов*, *-ев* на *-ски*. Така се извършва македонизацията преди всичко по антропонимен път, като *наслието*, започнато в Подвис, се сменя от *подражанито*: променят имената си не само видни държавници като *Лазар Колишев* на *Колшевски*, но и бъдещият най-изявен езиковед на Македония *Блогоя Конев* станал вече *Блаже Конески*.

Естествен е въпросът, който трябва да се зададе: защо българското езиковедие мълча толкова години за антропонимната мистификация на македонизма до първата реакция на *Методи Димов* през 1990 г., срв. “Окончанията на имената пак се смениха – бяха станали *-ов*, станаха *-ски*. Не мога да забравя моя преподавател по история Благой Масларов, прекрасен българин. Той обясняваше промените на нас, учениците, така: “Сърбите ни сложиха окончание *-ич*, близо до “хич”, което значи “нищо”. Сега сме *-ски*, което значи “отиваме в пропастта”. Ще ги заболят сърцата, ако останем на *-ов*.”³¹.

Отговорът на въпроса е само един: “бащата” на именната мистификация Венко Марковски, подобно на бащата на българския македонизъм Кръсте Мисирков се отказа от македонистичната идея, стана първенствуващ поет на тоталитарната държава и респ. академик в същата академия, където работехме ние, ономастите. С негласната забрана за работа по темата всъщност се улесни македонизацията на антропонимията във Вардарска Македония³². Във вече претърпелия няколко издания авторитетен сборник “Системы личных имен у народов мира”, С., 1989, 199, сл., статията за македонската ономастика е написана от виден руски антропонимист: *Владимир Никонов*. В нея е посочено, че *фамилните имена* на македонците са образувани преимуществено от *бащиното име* по два

модела на *-ски*: *Ивановски* и на *-ов*: *Вучков*. Така българските родовофамилни имена на *-ски* стават общоизвестни като “македонски”.

БИБЛИОГРАФИЯ И БЕЛЕЖКИ

- ¹ Фрагментарни бележки по темата има при: Бр. Русич, Основни бележки за презимената во Македония, *Мак. јазик* 8, 1953, 164–188, Р. Русинов, Становление фамилии в современном болгарском литературном языке. – В: *Actes du XIe congress International des sciencis onomastique II 1975*, 213–221, Св. Иванчев, Взаимодействие между българския и румънския език в областта на антропонимията. – В: *Българският език – класически и екзотичен*, С., 1988, 210–215, Н. Ковачев, *Българска ономастика*, С., 1987, 156 сл., Тр. Стаматоски Презимето во системот на именованьето Кај Македонците. – В: *Македонска ономастика*, Скопје 1990 163–178 и др.
- ² Срв. бележката на *Георги Македонски* от Радубиш, Кривопалаченско, писана през 1846 г.: “Да се знае кога селаните... ме главиа за учител... Славянското писмо го изучив от татко ми *Димитрия Македонски*, кой така се викаше, зашто сме македонци, а не гърци, а неговиот татко се викал *Йосиф*, священик, а неговиот дедо *Стоиман*, священик. И я прекарот си го зедов *македонски*, е не по татко ми и по дедо ми, да се знае оти сме славяни от Македония” (Документи за борбата на македонският народ... I, Ск. 1981, 182).
- ³ Тр. Стаматоски, цит., 175
- ⁴ Вж. *Onomastika Jugoslavia*, 10, Zagreb 1982, 221–226
- ⁵ Системот на именување Кај Македонците. – В: *Културен живот*, Ск. 1973, 17–19, вж. и в *Македонска ономастика*, цит., 39
- ⁶ Т. Балкански, *Българите в Румъния...* С., 1996, Докторска дисертация
- ⁷ Д. Андрей, *Свиница и свинчанските българи...* В. Търново 1998, 178
- ⁸ Миле Томиќ, *Говор свинчана*. – В: *Српски диалектолошки зборник*, XXX, Београд, 1984
- ⁹ Mile Tomić, *Makedonski element u antroponimiji svibančana*, *Мак јазик* XXIII 1972, 271–278
- ¹⁰ 300 години *Чипровско вџстание...* С., 1988, 96
- ¹¹ *Чипровци 1688 – 1968*. С., 1971, 78
- ¹² Св. Иванчев, цит. 214
- ¹³ I. Jordan, *Dicționar al numelor de familie românești*. Buc. 1983, 10–11, *Enciklopedia limbilor romanice*. Buc. 1989, 276
- ¹⁴ Повече при М. Петкова, *Русские местные названия на -иш из праслав. -iskjo*, образованные от личных имен. – In: *Actes*, цит., 131 сл.

- ¹⁵ Св. Иванчев, цит. 214
- ¹⁶ Н. Ковачев, цит.
- ¹⁷ L. Kuba, Steni o Makedonii. – In: Česty a studie z roku 1925 – 1927, DP Praha 1932, p. 210–211.
- ¹⁸ Тр. Стаматоски, цит., 175
- ¹⁹ Кр. Мисирков, За Македонските работи. С., 1903. Преди тази дата обаче използва авторски псевдоним *Кръсте Пелский* в статиите Македонские национальные идеалы. – Македонский голос, СПб II 10, 13 VIII. 1914, 10–14, Борба за автономия, пак там, 29 XI. 1914, 205–207 Псевдонимът *Пелски* е създаден като ойконимно прозвище по *Пела* – старото име на родното му място Постол, Енидже Вардарско, античната столица и родно място на Александър Македонски, сега *Агий Апостол* и *Пера*.
- ²⁰ Д. Чуповски, Кр. Мисирков, Ст. Дедов организират през 1902 г. в Петербург “Македонско научно-литературно дружество”. Между членовете, както се вижда от имената им, не е стоял въпросът за предпочитане на някакво “македонско етноразличително име” на *-ски*, различно от уж само българското на *-ов* и *-ев*.
- ²¹ Н. Поповски, Македонските иминья и презиминья, Република, Ск., 131, 1992, 17
- ²² Вж. Мемоари на Димитър Влахов, Ск., 1970
- ²³ Т. Павлов, Лъчи от преизподнята, С., 1956 Вж. и при Т. Балкански, Регентът на България не е бил българин. – В: Век 21, 26.5.1993, 1–4
- ²⁴ За създадения през 1938 г. Македонски литературен кръжок в София повече при Д. Митрев, Македонскиот литературен кружок. Ск. 1977. Авторът е участник в кръжока.
- ²⁵ Повече при Т. Балкански, Венко Марковски и българите. – В: Век 21, 32, 1994, 1–3. Псевдонимът Марковски е “изработен” със *-ски* от името на крал *Марко*, последният владетел на т. нар. Пета България: Македония
- ²⁶ Повече при Т. Балкански, Случаят Коле Неделковски. – Литературен форум 24, 1994, 1–5
- ²⁷ Вж. при Т. Балкански, Никола Вапцаров, България и българите. В. Търново, 1996
- ²⁸ М. Грковиќ, Имена у дечанским хрисовуљама. Нови Сад, 1983, 100
- ²⁹ В. Таневски, Петдесет години од првото училище на македонски јазик во селото Подвис, Кичевско. Н. Македония 167 63, 1993, 4
- ³¹ М. Димов, Оазис на надеждата. – В: България 20, 1990, 5
- ³² Първите писания по темата след 1989 г. са на автора: Венко Марковски, цит. Н. Вапцаров, цит. 10 сл., Сърбите ни сложиха окончието *-ич*. Македония 19, 1994, 8 и др.